

פליאה נשגבה ממני

תהלים פרק קלט פסוקים א-יח

לִמְנַצַּח לְדוֹד מְזֻמֹּר ה' חֲקַרְתִּי וַתִּדַע: אַתָּה יְדַעְתָּ שְׁבִתִי וְקוּמִי בְנִתָּה לְרַעִי מִרְחוֹק:
 אַרְחִי וְרַבְעִי זְרִיתָ וְכָל דְרָכֵי הַסִּכְנֶתָה: כִּי אֵין מְלָה בְלִשׁוֹנִי הֵן ה' יְדַעְתָּ כְּלָה:
 אַחֹר וְקִדְם צִרְתִּי וַתִּשֶׁת עָלַי כְּפֶכְהָ: פְּלִיאָה דַעַת מִמֶּנִּי נִשְׁגְּבָה לֹא אוֹכַל לָהּ:
 אָנָּה אֵלֶךְ מִרוּחָךְ וְאָנָּה מִפְּנֵיךְ אֲבָרַח: אִם אֶסֶק שְׁמַיִם שָׁם אַתָּה וְאַצִּיעָה שְׂאוֹל הַנֶּגֶד:
 אֲשֶׁא כִנְפֵי שָׁחַר אֲשַׁכְנֶה בְּאַחֲרִית יָם: גַּם שָׁם יִדְךָ תִּנְחַנְחִי וְתִאחַזְנִי יְמִינֶךָ:
 וְאִמַר אֶךְ חֲשָׁךְ יְשׁוּפְנִי וְלִילָה אֹר בְּעֵדְנִי: גַּם חֲשָׁךְ לֹא יִחְשִׁיךְ מִמֶּךָ וְלִילָה כִּיּוֹם יֵאִיר כְּחֲשִׁיכָה כְּאוֹרָה:
 כִּי אַתָּה קִנִּיתִי כְלִיִּתִי תִסְכְּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי: אוֹדְךָ עַל כִּי נִוְרָאוֹת נִפְלִיתִי נִפְלְאִים מַעֲשֵׂיךָ וְנִפְשִׁי יְדַעַת מְאֹד:
 לֹא נִכְחַד עֲצָמֵי מִמֶּךָ אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי בִּסְתֵר רַקְמִתִּי בְּתַחְתּוֹת אֶרֶץ: גְּלָמִי רָאוּ עֵינַיִךְ וְעַל סִפְרֶךָ כָּלֵם יִכְתְּבוּ יָמַי יִצְרוּ
 וְלֹא וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם: וְלִי מָה יִקְרוּ רַעֲיֶךָ אֵל מָה עֲצָמוֹ רְאִשֵׁיהֶם: אֶסְפְּרָם מִחוּל יִרְבוֹן הִקִּיצְתִּי וְעוֹדִי עִמָּךָ:¹

אבן עזרא תהלים פרק קלט

זה המזמור נכבד מאוד בדרכי השם ואין באלה החמישה ספרים מזמור כמוהו. וכפי בינת אדם בדרכי השם ודרכי הנשמה יתבונן בטעמיו. ועתה אפרשנו בדרך קצרה בע"ה.²

מסכת פסחים דף קיז עמוד א

לדוד מזמור - מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה. מזמור לדוד - מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה. ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה. שנאמר: "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד הי'".³

נעבור אל פסוקי הפרק. מי שמחפש בפסוקים אלה קו מחשבה רציף, תזה קוהרנטית וחובקת עולם, עתיד להתאכזב. הפרק הוא פסיפס של רעיונות ומחשבות הנעות רצוא ושוב. אין תשובות מקיפות, אין פתרונות כוללים, אין "פשר דבר". יש רק תמיהות והשתאויות ופליאה אחת גדולה. יש פיסות מחשבה והגיגים קרועים הנעים במשב רוחו של המשורר, שפעמים היא סוערת ופעמים נינוחה. ככה יהיו גם דברינו להלן המבוססים על המדרשים ועל פרשני המקרא. כל פסוק - עולם ומלואו.

ה' חקרתני ותדע

פירוש אבן עזרא

החל חקרתני - כדרך חוקר לב ובוחן כליות ויכולת לדעת כל סודי.⁴

¹ פרק זה בתהלים עומד כמגדלור ומאיר לכל השנה, ובפרט לעומדים על סיפה של השנה היוצאת ועל מפתן הכניסה לשנה החדשה. מה גם שמפרק זה נלקחו לא מעט ביטויים ומוטיבים לתפילת הימים הנוראים, כמו: "דבר אין בפי בלשוני מילה", "הן אתה ידעת כולה", "לא נכחד ... ממך", "ועל ספרך כולם יכתבו", "ימים יוצרו ולו אחד בהם", "אנא מפניך אברח" - תזכורת ליונה הנביא ועוד. את חלקם נזכיר להלן, אך לא נוכל לעבור על כל פסוקי הפרק. שים גם לב שהתמקדנו בח"י הפסוקים הראשונים של הפרק והשמטנו את שישה הפסוקים האחרונים, שהם נושא נפרד, כהצעת עמוס חכם בפירוש דעת מקרא.

² כי אולי אבן עזרא סבור שאין להרבות בפירושים לפרק כה נשגב, שמא יעיבו הפירוש, הדקדוק הלשוני והמדרש על המקרא. אבל פירוש מעט, כן. גם פרשנים בדרך הסוד לא פסחו על פרק זה, ראה למשל ספר האמונה הרמה לראב"ד מאמר א פרק א שמנתח פסוק אחר פסוק בפרק זה ומכתיר אותו בכותרת: "מעיד במושכלות ומדרגות המאורות" ומוסיף: "כבר מנה זה המזמור כל סוגי הנמצאות". ואנו נלך בדרכי הפשט והמדרש ונקווה שלא נפגום בטעם המזמור הנכבד הזה.

³ והפרק שלנו פותח: "למנצח לדוד מזמור". קדמה השכינה לשירה. אי אפשר לומר פרק זה אם לא שזכה אדם לשכינה שתסייע בידו. אבל השכינה לא תבוא, אלא מתוך שמחה של מצווה, ושמחה זו היא שתביא את השכינה שהיא תביא את השירה. סוף דבר, השירה תביא את השכינה ואם הלל לא נאמר בראש השנה, ביום שבו "ספרי חיים וספרי מתים פתוחים" (ראש השנה לב ע"ב), מזמורי תהלים נאמר: מזמור כד בליל ראש השנה, מזמור מז לפני התקיעות, שיר של יום ועוד.

⁴ פתיחת הפרק היא בהודאה שכל מה שייאמר להלן כבר גלוי וידוע לקב"ה שהוא "חוקר לב ובוחן כליות" ולפיכך יודע "כל סודי". אז מה טעם בדברי המשורר? מה יחדש בתפילתו/שירתו/פיוטיו שאינו ידוע לבורא? אולי רק ימעד וייכשל בלשונו ("שלא ייכשלו בלשונם")? התשובה מצויה בעצם המשך הפרק. וכמו שכתב שלמה אבן גבירול: "הנה לך תיטב זמרת אנוש". ובאיוב ד ב: "ועצור במילין מי יוכל". וזכות הראשונים לביטוי "חוקר כליות ולב" שמורה לירמיהו שטבע ביטוי זה מכאב לב ובזעקה וספר תהלים הפכו להמית לבו ברגשה. ראה דברינו [חוקר לב ובוחן כליות](#) בפרשת בחוקות.

מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור קלט

אמר צופר הנעמתי: "החקר אלוה תמצא וגו', גבהי שמים מה תפעל וגו', ארוכה מארץ מדה וגו' " (איוב יא ז-ט) - אין אדם עומד עליה. "ונעלמה מעיני כל חיי" (איוב כח כא). ומי ידעה? אלהים, שנאמר: "אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה. כי הוא לקצות הארץ ביט, תחת כל השמים יראה" (איוב כח כד), אין אדם יכול להגיע עד סוף מעשיו של הקב"ה. וכן דוד אמר: "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו" (תהלים קו ב), אין אדם יכול להגיע לגבורותיו של הקב"ה. וכן משה אמר. ⁵ אלא הוא עומד נצח והוא חוקר את הכל. לכן דוד נותן לו את הנצח ומזמר, שנאמר: "למנצח לדוד מזמור".⁶

אתה ידעת שבת יקומי**מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור קלט**

"אתה ידעת שבת יקומי" - אתה ידעת כשהייתי בשלוותי לא שכחתיך, וכן הוא אומר: "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב" (שמואל ב ז א) - שמא לא אמרתי אתה ידעת שבת יקומי?⁷ וכשקמתי לברוח מפני אבשלום לא קראתי אחר כך תגר, אלא: "מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום" (תהלים ג א).⁸ ר' יהודה אומר: המזמור הזה אדם הראשון אמרו, שנאמר: "ה' חקרתני ותדע וידעת" שלא היה לי איפשר בלא אשה לכך נאמר לא טוב היות האדם לבדו. לכך נאמר ה' חקרתני. אתה ידעת שבת יקומי שבת בגן עדן.⁹

בנתה לרעי מרחוק**רש"י על הפסוק**

בנתה לרעי מרחוק - בנתה מרחוק למושכני אל רעותך וחיתך: לרעי - לקרבני אליך.¹⁰

תורת המנחה פרשת בשלח

בנת לרעי מרחוק - ידעת היאך הייתי רועה נאמן על הצאן.¹¹

אבן עזרא על הפסוק "ולי מה יקרו רעידך", להלן

רעידך - מחשבותיך כנגד "בנת לרעי". והטעם, כי אתה תדע כל מחשבותי ואני לא אדע מחשבותיך כי נשגבו ממני ויקרים הם לדעתם.¹²

⁵ כאן קיצר הדרשן או השמיטו המעתיקים ולא ידענו לאילו מדברי משה הוא מתכוון. נראה שהכוונה לתחנוני משה להיכנס לארץ, אולי לפסוק בדברים ג כד: " ... אֲשֶׁר מִי אֶל בְּשָׁמַיִם וְנֶאֱרָץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכַגְבוּרֹתֶיךָ". ואולי גם לשירת האזינו, שירת הים?

⁶ השימוש בפסוקים מספר איוב, כאן וגם במקורות שנביא בהמשך, אינו מקרי. פרקי איוב: תלונותיו, תוכחת רעיו ותשובותיו להם, מתמזגים לתוך פרקי תהלים. הכאב והסבל שבספר איוב שנויים להם שאלות ומציאות ותמיחות עד כדי קטרוג ותלונה, נהפכים בספר תהלים לתימהון והשתאות עד כדי התפעלות ופליאה. אין תשובות, רק שאלות; על כך יסכימו ספר איוב וספר תהלים. הקב"ה כה נשגב, כה נעלם וטמיר, אין אדם יכול להגיע לגבורותיו ולפטר מעשיו; הקב"ה 'עומד נצח' וחוקר הכל. ולכן, מה? לכן דוד נותן לו את הנצח! האדם הוא שמכתיר את הקב"ה, הוא שנותן למנצח את הנצח, לגיבור את גבורתו, ללובש עוז והדר את ההוד והתפארת, ליודע הכל את "דעת שפתי ברור מלל". וגם זה פסוק מאיוב (לג ג). כיצד? במזמורים, במדרשים, בפיזיקים ובתפילות בשפת אנוש. במלכויות שנאמר בתפילת ראש השנה הבא (הבאה) עלינו לטובה.

⁷ "מחשבת שבת יקומי", מדגיש פירוש מצודת דוד. הפעולות הבסיסיות ביותר שהאדם עושה באופן בלתי מודע וללא מחשבה וכוונה מיוחדות: "חפץ האדם ומחשבתו ידעם האל יתברך, ויבינם למרחוק", מפרש רד"ק. אולי לכן נקשרת קריאת שמע שהיא קבלת עול מלכות שמים עם "בשכבך ובקומך".

⁸ אין לך דבר קשה יותר מאשר תרבות רעה בביתו של אדם (ברכות ז ע"ב, שמות רבה א א ועוד). בנו של אדם הקם עליו. וגם על זה אומר דוד מזמור, מעין צידוק הדין וקבלתו בשמחה: "שמחה לצדיקים שעושה בהם משפט, שהוא מנקה אותם מעוונותיהם ... שהרי דוד כיון שפגעה בו מדת הדין התחיל שמח ומזמר לדוד" (מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור ג).

⁹ ראה פירוש אלשיך שמפרש את כל הפרק על אדם הראשון בעקבות חז"ל: "פה אחד הסכימו כי מזמור זה על אדם הראשון ידבר". אי לכך, אומר אלשיך: "נלכה באורחותם, כי הם מקבלי האמת והצדק". שיטה זו אולי מצמצמת קצת את התוקף האוניברסלי של הפרק, אבל מתאימה לערב ראש השנה בו נברא האדם (פסיקתא דרב כהנא פיסקא כג). הדבר גם מסתדר היטב מדוע דוד הוא שאמר את המזמור הזה, כי דוד קשור עם אדם הראשון, ממנו קיבל את שבעים שנותיו, שנים שנגרעו מאלף השנים שהיה אדם הראשון מיועד לחיות וחי רק 930 בגלל חטא עץ הדעת טוב ורע (במדבר רבה יד יב). ומה ידע הקב"ה שהוא יחיד בעולמו? שלאדם אין טוב שיהיה יחיד וכל מהותו היא הזוגיות. ההשלמה האנושית הטבעית: "זכר ונקבה ברא אותם".

¹⁰ ראה רש"י בפירושו לבמדבר כג כא בברכת בלעם: "ה' אלהי עמר" - אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זז מתוכן. "ותרועת מלך בו" - לשון חיבה ורעות כמו: "ויבא חושי רעה דוד העיר וכו'" (שמואל ב טו לז) - אוהב דוד, "ויתנה למרעהו" (שופטים טו ו) וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהו ביניהון". נראה שכדאי לזכור פירוש רש"י זה כשאנו שומעים את התרועות (שעפ"י הגמרא הם יבבות) וכשאנו אומרים את הפסוק "ותרועת מלך בו" במלכויות. התרועה היא רעות וחובה! ראה דברינו [שופרות](#) בראש השנה.

¹¹ רעי הוא רועי. שראית שהייתי רועה נאמן. ואנו נציע לחבר את הרעות של רש"י עם הרועה של תורת המנחה (ר' יעקב ב"ר חננאל סקילי או צקלי, ספרד מאה 14, מתלמידי הרשב"א). ונוסיף גם את: "ה' רועי לא אחסר" - רועה שהוא גם ריע ואוהב את צאנו. הוא הדוד הרועה שירד לרעות את הרעיה בגנים (שיר השירים ו ב).

¹² בדרך זו הולכים פרשנים רבים נוספים, כגון אלשיך, מצודות, מלבי"ם, רלב"ג ועוד שרעי הם רעיונותי. ראה דברי דניאל בסוף פרק ז: "רְעִיּוֹנֵי יְבִהְלֵנִי". וראב"ד בספר האמונה הרמה מוסיף: "בנת לרעי מרחוק - וזהו תכונת הנפש והוא מן האיכות".

כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כלה מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור קלט

כך אמר דוד לפני הקב"ה: אתה ידעת שבתתי וקומי, ולא עוד אלא כל פסיעה ופסיעה שאני עתיד לפסוע כבר גלויה לפניך, וכן אמר הכתוב: "כי עתה צעדי תספור" (איוב יד טז). ולא מעכשיו, אלא עד שלא באתי לעולם, וכן הוא אומר לירמיהו: "בטרם אצרך בבטן ידעתוך" (ירמיה א ה) ... לכך נאמר: "כי אין מלה בלשוני", אין מזמור אין נצח אין שיחה שאני עתיד לומר שאינם גלויין לפניך, לכך נאמר: "כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כולה"¹³.

כאן בעצם יכול היה מחבר ספר תהלים לעצור ולא להוסיף מילה. רק שקט: "לך דומיה תהילה". וכאותו סיפור חסידי על הכפרי שלא ידע לקרוא ובא לבית הכנסת בימים נוראים, פתח את המחזור ואמר: ריבוננו של עולם, הרי כל התפילות והפיוטים, כל השירות והתשבחות, הבקשות והסליחות, כולם לפניך. כל מה שרציתי לומר ועוד קצת, הכל מונח כאן. אנא קרא ותוסיף עוד קצת ממחשבותיי שגם אותם אתה קורא טוב ממני. ראה [הסידור המתפלל](#) וכן [א-להים יצרף את האותיות](#) באתר זושא. אבל כוחו של הדיבור האנושי גובר וממשיך ומזכה אותנו בעוד פסוקים נפלאים.

אחור וקדם צרתיני

ילקוט שמעוני תורה פרשת תזריע

"אחור וקדם צרתיני", א"ר ישמעאל בר תנחום: אחור לכל המעשים וקדם לכל העונשין. אם זוכה אמרין ליה: אתה קדמת למעשה בראשית, שנאמר: "ורוח אלהים מרחפת". ואם לאו, יתוש קדמך, שלשול קדמך. ר' נחמיה אומר: אף קילוסו¹⁴ אינו בא אלא באחרונה, הדא הוא דכתיב: "הללו את ה' ... החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף". ואח"כ: "מלכי ארץ וכל לאומים, שרים וכל שופטי ארץ"¹⁵.

פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה

רש"י על הפסוק

פליאה דעת וגומר - מכוסה ונעלם ממני מקום לברוח מפניך.¹⁶

אבן עזרא תהלים על הפסוק

פליאה - שם התואר והמתואר הדעת וזאת הדעת המחשבת היא.¹⁷

פירוש מלבי"ם על הפסוק

פליאה, כי יש שני מיני פליאה, א] פליאה שהאדם יכול עליה להשיגה והיא מופלאת רק מאיש פרטי. ועל זה אמר: "פליאה דעת ממני", ב] פליאה החלטית שהיא נמנעת ההשגה כלל ולא ישיג אותה שום אדם. ועל זה אמר: "נשגבה לא אוכל לה", שהוא דבר הנשגב מבינת האדם.¹⁸

¹³ ואלשיך מבאר: "כי אין מלה בלשוני להגידם, אך הן ה' ידעת כולה מבלי שאומר אותם". בכך חזרנו לפסוק הראשון: "חקרתני ותדע". ושוב הקשר עם פסוקים מאיוב והנה גם עם ירמיהו.

¹⁴ של האדם.

¹⁵ רוחו של האדם היא היצירה הראשונה בבריאה, אולי הייתה קיימת אפילו לפני תחילת הבריאה, עוד לפני: "ויאמר אלהים יהי אור". ככתוב: "ורוח אלהים מרחפת על פני המים". אבל האדם עצמו נפש חיה: "גלמי ראו עיני", נוצר אחרון. יש אומרים משום שהוא תכלית ונזר הבריאה ויש אומרים משום שנברא סמוך לשבת. אבל מדרש זה ואחרים אומרים שאם יגבה לבו ותזוח עליו דעתו, יאמר לו: יתוש קדמך שלשול קדמך. "אדם ובהמה תושיע ה'" – אדם בזכות בהמה תושיע ה' (בראשית רבה לג). וכך גם בספר יונה שנקרא ביום הכיפורים עם יינטו צללי ערב. ראה דברינו [אדם ובהמה תושיע ה'](#) בפרשת נח. ונראה לומר שהמילים "אם זוכה", משמעותן: אם מבין האדם שהוא חלק מבריאה גדולה יותר. שהוא וציפור כנף נבראו זה לצד זה וצריכים לחיות זה לצד זה.

¹⁶ פליאה היא שם עצם: דבר מופלא. מה היא הפליאה? הידיעה להיכן ניתן לברוח מפני האל. כך נראה שמפרש גם מצודת דוד על הפסוק: "פליאה דעת ממני - מכוסה ממני ידיעת הצלה ממך. נשגבה - דבר תחבולת ההצלה חזקה וקשה מאוד לא אוכל לדעתה". הצלה כמו להימלט. בשיטה זו, פסוק זה משמש מבוא לפסוק שבא מיד אחריו: "אָנָה אֶלֶף מְרוֹחֶךָ וְאָנָה מִפְּנֵיךָ אֶבְרָחָם" (ולפסוקים שאחריו). למה שירצה האדם לברוח (להינצל) מהקב"ה? האם הכוונה היא בעצם לומר שאין אתר פנוי מהשכינה ("לית אתר פנוי מינה", זוהר) ואי אפשר בעצם לברוח מהאל, או שמא יש אכן מחשבה של המשורר על בריחה בשל עוצמת השגב והמלאות. קשה לאדם לחיות בהרגשה בלתי פוסקת של השגחה ובחינה מתמידים. ושוב אנחנו בספר יונה.

¹⁷ וכך גם מפרש רד"ק: "פליאה דעת ממני, זאת הדעת פליאה ממני ונשגבה". נראה שאין כאן רק הבחנה דקדוקית שפליאה איננו שם העצם אלא שם התואר של הדעת: "הדעת המופלאת", אלא גם פירוש הרואה בפסוק זה כעומד בפני עצמו, או כמסכם את הפסוקים שלפניו, ולא כמבוא לפסוקי הבריחה שלאחריו. פליאת הדעת או הדעה המופלאת הם הנושא. הבריחה באה בעקבות הפליאה.

¹⁸ בדורות של התפתחות המדע המואצת והידע העצום שלנו על עצמנו ועל העולם שסביבנו, התפתחות שנרכשת בעבודת צוות ובתקשורת בין אלפי מדענים כפי שלא היה מעולם, נראים דברים אלה של מלבי"ם מתאימים במיוחד. שום "איש פרטי" לא יוכל לבדו לפלאי העולם והאדם. אך גם בעבודת הצוות הגדולה ביותר אנחנו יודעים שיש דברים שהיו ולעולם יהיו "דבר הנשגב מבינת

דברים רבה (ליברמן) פרשת ניצבים

"כי המצוה הזאת ... לא נפלאה היא ממך". זהו שאומר הכתוב: "פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה" (תהלים קלט ו) ... זו דעתה של תורה. נשגבה לא אוכל לה - קשה היא ועומדת לפי כחי ... אמר הקב"ה לדוד: אתה אמרת פליאה דעת ממני, כבר קדמך משה רבך ואמר: "לא נפלאה היא ממך".¹⁹

אָשָׂא כִנְפֵי שָׁחַר אֲשַׁכְּנָה בְּאַחֲרֵית יָם: גַּם שָׁם יִדְךָ תִּנְחָנִי**אבן עזרא תהלים פרק קלט**

וטעם כנפי שחר - אילו היו לו כנפים עפות במהרה שירימם וישאם, כי ברגע עלות השחר יהיה פרוש מקצה מזרח עד סוף מערב האור הנראה בעבים לפני זרוח השמש ... גם שם - לא הייתי יכול ללכת אל אחרית ים אם לא תנחני ידך. והנה ידך תנחני ותאחזני ימינך והנה הייתי כבורח מידך אל ידך.²⁰

נְפָלָאִים מַעֲשֵׂיךָ וְנַפְשֵׁי יְדַעְתָּ מָאָד**רד"ק תהלים פרק קלט**

ונפשי יודעת מאד, טעם מאד דבק עם נפלאים מעשיך, כלומר מעשיך נפלאים מאד ונפשי יודעת, כלומר נפשי המשכלת. אמר: אעפ"י שבשאר החיים נפלאים מעשיך, אין בהם מי שיכיר, אבל בי נתת הנפש המשכלת יותר על שאר החיים, והיא תדע מעשיך הנפלאים ותודה לך עליהם.²¹

ונראות היצירה הם נגלים וְנִכְפָּרִים לחכמים, כי כל אבר ואבר נברא בחכמה, ועל התכונה שנברא הוא לצורך ולתועלת, וכל אדם צריך להתבונן בהם, ומתוך כך יכיר נפלאות היוצר ויודה לו עליהם. ואם באנו לספר בזה החיבור תכונת האברים ותועלתם ומזג הכוחות ותועלתם יארך הסיפור, אבל המשתוקק להם ימצאם בספרי החכמים.²²

האדם". וכדמי של הפסיקאי פרד הויל מגדולי הפסיקאים של המחצית השנייה של המאה העשרים, על הידע המדעי שהוא כבול שהולך ומתנפח כל העת מבפנים, אך לעולם ישאר מרחב אינסופי נעלם מחוץ לו.

¹⁹ ראה גם אגדת בראשית (בובר) פרק עג שהפסוק פליאה דעת ממני נשגבה נאמר על יעקב ברגע המשבר הגדול בפרשת יוסף ואחיו כששלח את בנימין עם האחים למצרים בעל כרחו, חשב שהכל אבוד, ואמר: "ואל שדי ייתן לכם רחמים לפני האיש". (בדומה למדרש תהלים לעיל על "שבתי וקומי"). בשני מקורות אלה, נראה שיש ניסיון של המדרש להוריד את דברי דוד הנשגבים אל המציאות האנושית ואל דרישות התורה מהאדם. בשניהם, יש פתרון למה שנראה בראייה ראשונה כפליאה נשגבה לא אוכל לה. אבל יש ביניהם הבדל משמעותי. השימוש בפסוק לסבלו וכאבו של יעקב, מובן וברור ובא לעודד ולחזק מי שמצוי במשבר שנראה כמצב ללא מוצא ותקווה (ואחריתו הייתה לטובה). אבל העימות של דברי דוד עם "לא נפלאה היא" של התורה בפרשת ניצבים, בא אולי להוריד את המעלות הגבוהות של דברי דוד אל הפלאות הארציות והאנושיות האפשריות, אל התורה כתורת חיים. התורה באה מאותם ספירות גבוהות עליהם משורר דוד, אבל היא ירדה לארץ וניתנה לבני האדם על מנת שיעמדו על סודותיה ורזיה, ויש להם את הכלים והיכולת לעשות זאת. אתה דוד אומר: "פליאה דעת ממני נשגבה" ומשה עונה לך: "לא בשמים היא, לא נפלאה היא ממך". ראה דברינו [לא נפלאה היא ממך](#) בפרשת ניצבים. לא בכדי מצויה פרשת ניצבים בלוח השנה לפני ראש השנה.

²⁰ וכך גם רש"י על הפסוק: "אשא כנפי שחר - אם אשא לי כנפים כשחר הזה המבהיק לפי שעה מסוף העולם לסופו כן אמהר לעוף עד אשר אשכון באחרית ים: גם שם - אין לי מנוס כי כל חשך לא יחשיך ממך", וכן מצודת דוד: "אשא כנפי שחר - אם אמרתי אשא כנפים לעוף חיש מהם בקצה הים כשחר הזה המבהיק ברגע אחת עד קצה העולם: גם שם - הלא גם באחרית הים ידך תנחני וימינך תאחזני והולך אותי אחר חפצך ואם כן אברח מידך לידך". השחר העולה קמעא קמעא, כאיילת השחר, ופתאום מפציע בבת אחת ומאיר כנפשו את כיפת השמים ממזרח למערב, מעניק תחושה של יום חדש בו הכל נברא מחדש: "המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית". והמשורר נישא על כנפי שחר אלה ומדלג איתם ממזרח למערב, אולי שם תירגע פליאתו והשתוממותו, אולי שם יש עוד: "ואמר אך חֲשֹׁךְ יִשׁוּפְנֵי וְלֵילָה אֲוֹר בְּעֵדְנִי". אבל גם שם: "חֲשֹׁךְ לֹא יִחְשִׁיךְ מִמֶּךָ וְלֵילָה כִּיֹּם יֵאִיר כְּחֵשֶׁכָה כְּאֹרֶה". אין מסתור בחושך. בריחה היא תמיד "ממני אליך", וכמו שאמר דוד בדברי הימים א כט יד: "כִּי מִמֶּךָ הִכָּל וּמִיָּדְךָ נִתְּנוּ לָךְ". (ראה דברינו [מידך נתנו לך](#) בפרשת ויקהל).

²¹ השאלה היא איפה לשים את המילה "מאד" שבפסוק. רד"ק מציע להזיז אותה אחורה ולהצמידה למילים "נפלאים מעשיך" ולקרוא את הפסוק כך: נפלאים מעשיך מאד ונפשי (המשכלת) יודעת (ומבינה זאת). כך גם מפרש אבן עזרא תהלים בשם רבי משה. אבל הוא מביא גם את פירוש ר' יהודה הלוי שמשאיר את המילה "מאד" במקומה: "נפלאים ממני מעשיך אף על פי שנפשי יודעת מאד". וכך גם מפרש מצודת דוד: "נפלאים מעשיך - מעשיך המה מכוסים ולא ידעתים אף כי נפשי היא משכלת ויודעת מאד דברים מושכלים, על כל זה פלאי מעשיך איננה יודעת". נפלאים מאד מעשי הבורא, אבל באין הנפש המשכלת של האדם אשר יודעת להתפעל ממעשים אלה ולהודות עליהם ולהעריכם, מה תועלת יש בכל הפלאים האלה?

²² קטע זה של פירוש רד"ק מבוסס על הגמרא במסכת נדה לא ע"א שמתעכבת על הפלא הגדול שביצירת הולד - הפלא של היווצרות חיים חדשים. הגמרא עורכת שם השוואה בין זריעת צמחים בערוגה לעומת יצירת העובר ברחם האשה ומשלבת פסוקים מאיוב כט ג: "בְּהֵלוּ נְרוֹ עָלַי רֹאשֵׁי לְאוּרוֹ אֲלֶךָ חֲשֵׁךְ", ואיוב י ב: "חַיִּים וְחֶסֶד עֲשִׂיתָ עִמָּדִי וּפְקַדְתָּךְ שְׁמֶרָה רֹחִי" עם הפסוק שלנו, מובא בדברינו [בהילו נרו עלי ראשי](#) בפרשת תזריע. הגמרא מחזירה אותנו לפסוקים לעיל: "אֲרִחִי וְרִבְעֵי זְרִיתָ ... אֲחֹר וְקָדָם צְרַתְּנִי". אך ראה עוד פירוש מהרש"א על הגמרא בנדה הדין ברתיעה מלחקור במדעי הטבע: "אודך על כי נוראות נפלאותי נפלאים וגו' פירוש שאני ירא לחקור בפלאי פלאות שבמעשיך שאי אפשר לחקור עליהם לפי הטבע. ונפשי יודעת מאד שהם נפלאים ממני והידיעה בהם נמוע ממני. כמו שאמר החכם: תדע אשר לא תדע. ועל זאת אודך שלולא זאת נתתי לבי לדרוש ולחקור בהם וכמאמרם במכסה ממך בל תדרוש". והרי לנו 'סיבוב פרסה' ו'הבדל קטן' בין רד"ק וריה"ל, חכמי פרובאנס וספרד מאה 12, למהרש"א פולין מאה 16 ביחס היהדות למדע הכללי.

ילקוט שמעוני תורה פרשת בשלח [המתחיל ברמז רכה]

"נורא תהילות עושה פלא" (שמות טו יא) - עֲשֶׂה פלא אין כתיב כאן אלא עושה פלא לעתיד לבוא ... עשה עמנו פלא ועושה עמנו בכל דור ודור, שנאמר: "נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד". "רבות עֲשִׂית אֶתְּהָ ה' אֱלֹהֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמְחֻשְׁבֹּתֶיךָ אֵלֵינוּ" (תהלים מו) ... "פִּימִי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת" (מִיכָה ז טו) - אראנו מה שלא הראיתי לאבות, שהרי נסים ונפלאות שאני עתיד לעשות עם הבנים יותר מהפלא ונפלאות מה שעשיתי עם אבות.²³

ועל ספרך כלם יכתבו

מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור קלט

מהו "ועל ספרך כולם יכתבו"? מיום שברא הקב"ה לאדם הראשון כתב לו בספרו מה שהוא עתיד להעמיד ממנו עד שיחיו המתים, וכה קורא לפנינו: דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, דור דור וחכמיו, דור דור ונביאיו, דור דור וסופריו ותלמידיו עד שיחיו המתים. וכן הוא אומר: "זה ספר תולדות אדם" (בראשית ה א) ... וכן הוא אומר: "מי פעל ועשה קורא הדורות מראש" (ישעיהו מא ד), רצה לומר מאדם הראשון.²⁴

ימים יצרו ולא ולו אחד בהם

רש"י תהלים פרק קלט

ימים יוצרו ולא אחד בהם - לסוף ימים רבים היו עתידין להיבראות ולא היה עדיין אחד מהם נברא בהן. לפי המסורת שכתוב "ולא" - זהו פירושו. ולפי המקרא שהוא נקרא "ולו", כך פירושו: ימים יוצרו - הראהו ימים העתידים להיבראות ולחלקו בירר אחד את יום השבת. דבר אחר: זה יום הכפורים לסליחה.²⁵

דברי הסיכום של עמוס חכם בדעת מקרא על פרק זה

ענינו של מזמור זה התבוננות בתלותו הגמורה של האדם באל הבוראו ... ה' הוא שברא את האדם ... ועל כן כל מה שהאדם עומד לדבר, כבר ידוע לאלהים ... ואף כשהאדם בורח מפני האל – באמת האל הוא המנחה אותו בדרך בריחתו ואוחז אותו בכל מקום שהוא, בחושך ובאור. ככל שהאדם מוסיף ומתבונן בדברים האלה כן גדלה השתוממותו וכן מעמיקה הכרתו כי יש כאן נפלאות ונשגבות מבינת האדם ... אין קץ ואין סוף לנפלאות האלה ועל כן המשורר נמצא תמיד במצב של דבקות בה' ...

²³ מהפליאה הנשגבה אל פלאות ההיסטוריה, ומפלא יצירת חיים חדשים של הפרט, אל פלא יצירת עם זו גאלת. לא צריך לנסוק לשמים וגם לא להינשא על כנפי השחר על מנת לראות פלאים בטבע שמסביב ובתולדות עם ישראל. זכו הבנים לניסים ונפלאות יותר ממה שנעשו לאבות ואפשר שזכו בני הבנים בימינו לניסים ופלאות גדולים עוד יותר! שהרי אין לך נס גדול יותר מקיבוץ גלויות מכל קצווי תבל בהשוואה למצרים בהם היה עם ישראל בארץ אחת. ראה דברינו [האובדים והנחמים](#) בראש השנה. וכדברי הנביא ירמיהו בפרק טז: "לִכֵּן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְלֹא יֵאמָר עוֹד חַי ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: כִּי אִם חַי ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹן וּמְלַל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדִּיחֵם שָׁמָּה וְהִשְׁבַּתִּים עַל אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָאֲבוֹתָם". ועוד אמר ירמיהו אותו נזכיר בזכרונות בראש השנה: "הַנְּנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צִפּוֹן וְקִבְצָתִים מִיִּרְכָתִי אֶרֶץ בְּסָ עוֹר וּפְסַח הָרָה וְיִלְדַת יַחְדּוֹ קָהַל גְּדוֹל יִשׁוּבוּ הֵנָּה: בְּכִי בָאוּ וּבִתְחִנּוּנִים אוֹבִילִם אוֹלִיכֶם אֶל נַחְלֵי מִים בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֹא יִפְשְׁלוּ בָּהּ כִּי הֵייתִי לְיִשְׂרָאֵל לָאֵב וְאֶפְרַיִם בְּלָרִי הוּא: שְׁמְעוּ דְבַר ה' גּוֹיִם וְהִגִּידוּ בְּאֵיִים מִמְּרָקָה וְאָמְרוּ מִזֶּרֶה יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ וְשָׁמְרוּ כְּרַעַה עֲדָרָה".

²⁴ עפ"י המסורת, אדם הראשון גם נשפט בראש השנה שחל להיות בשבת וממנו נקבע ראש השנה כיום בו "בריות יפקדו", בראש השנה יכתבו" והברכה: "שנכתב בספר חיים טובים". ופירוש מצודת דוד על הפסוק מוסיף: "כולם יכתבו - כל המקרים ידועים לך כאילו כתובים לפניך בספר". ומליצי יושר שאינם עוד אתנו יעידו בעבורנו את מדרש אליהו רבה על הפסוק: "ועל ספרך כולם יכתבו", שהוא אומר: "ועל ספרך כולם יכתבו - מה תלמוד לומר? עתיד הקב"ה לישיב בבית המדרש שלו וצדיקי עולם יושבין לפניו, ואומר להם: בני, דור פלוני כך עשה תורה וכך עשיתי עמו צדקה, ואדם פלוני כך עשה תורה וכך עשיתי עמו צדקה. אבל איני זוכר עונותיהם של ישראל ואינן עולין על לב, שנאמר: אֵל תִּזְכְּרוּ רֵאשֻׁנוֹת וְקַדְמָנוֹת אֵל תִּתְּבַנְּנוּ" (ישעיהו מג יח), ואומר: "כִּי הַנְּנִי בּוֹרֵא שְׁמִים תְּדַשִּׁים וְאֶרֶץ תְּדַשֶּׁה וְלֹא תִזְכְּרֶנָּה הָרֵאשֻׁנוֹת וְלֹא תִעְלִינָה עַל לֵב" (שם סה יז). שנכתב ונחתם לחיים טובים.

²⁵ "לא יוצרו" או "לו יוצרו", זה מהבדלי הקריא כתיב המופלאים במקרא ששניהם נכונים. בדומה לפסוק "בכל צרתם לא או לו צר", שהקב"ה מצוי עם עם ישראל בכל צרותיהם. מחד גיסא, כל הימים הם מיוחדים, כולם נחזו ונצפו ברגע הבריאה, כל יום וטובתו עמו וכשיטתו הלא הזקן: "ברוך ה' יום יום". ומאידך גיסא, "לו אחד בהם", יש ימים המיוחדים במעגל השבוע, החודש והשנה - שבת, ראש חודש, חגי תשרי. אשרי מי שידע לקדש יום יום, להעיר השחר ולהעירב יומו, לשמוח בכל רגע ורגע, להוקיר כל דקה ודקה. ועם זאת, כשבאו אותם ימים "לו אחד בהם", ימים של שגב וקדושה, השכיל להמריא אליהם בכנפי שחר, לנסוק אלי שמים ולחפש את הפליאה, לברוח מהקב"ה אליו. וידע שגם שם יד ימין תאחז בו חזק ותנחהו איך לרדת ביום שאחרי ולחזור לקדש את החול. איך להעיר את השחר של יום אחרי יום כיפור. בימים הנוראים שיוצרו השנה, "לא אחד בהם" - יחסר לנו אליקים חיים האחד והמיוחד.

בלשון הוגי הדעות של הדורות האחרונים יש לומר, כי הנפלאות שהמשורר משתומם עליהן ואומר שהן נשגבות מבינתו, הן הסתירות שבין ידיעת האלהים ובחירת האדם,²⁶ ובין הגזרה הקדומה ובין הרצון החופשי.²⁷ אין המשורר מבקש לתרץ סתירות אלו בדרך ההיגיון, אלא הוא מביע את רגשותיו ומחשבותיו המתעוררים בלבו בעקבות ההכרה ששני הצדדים האלה אמת הם ... ההתבוננות בשני הצדדים האלה היא שגרמה למשורר לומר את דבריו במזמור זה בלשון פיוטית עזה ונשגבה.²⁸

נחזור ונקרא את ח"י הפסוקים של פרק קלט בתהלים לעיל

לִמְנַצַּח לְדָוִד מִזְמוֹר ה' חֲקַרְתִּי וַתְּדַע: אֵתָהּ יְדַעַת שְׁבִתִּי וְקוּמִי בַּנֶּתֶה לְרַעִי מֵרְחוֹק:
 אֲרָחִי וְרַבְעִי זָרִית וְכָל דָּרְכֵי הַסִּכְנֶתָהּ: כִּי אֵין מְלָה בְלִשׁוֹנִי הֵן ה' יְדַעַת כְּלָהּ:
 אַחֲזֹר וְקָדַם צִרְתִּי וַתִּשֶׁת עָלַי כְּפֹכָהּ: פְּלִיאָה דַעַת מִמֶּנִּי נִשְׁגְּבָה לֹא אוֹכֵל לָהּ:
 אָנָּה אֶלֶף מְרוֹחֵף וְאָנָּה מִפְּנִיךְ אֲבָרַח: אִם אֶסַּק שָׁמַיִם שָׁם אֵתָהּ וְאַצִּיעָה שְׂאוֹל הַנֶּחֱךְ:
 אֲשָׂא כִנְפֵי שָׁחַר אֲשַׁכְנֶה בְּאַחֲרֵית יָם: גַּם שָׁם יִדְּךְ תִּנְחַנִּי וְתִאחַזְנִי יְמִינֶךָ:
 וְאִמְרֵ אֶף חֲשֵׁךְ יִשׁוּפְנִי וְלִילָה אֹרֵר בְּעַדְנִי: גַּם חֲשֵׁךְ לֹא יִחְשִׁיךְ מִמֶּךָ וְלִילָה כִּיּוֹם יֵאִיר כְּחֲשִׁיכָה כְּאוֹרָה:
 כִּי אֵתָהּ קִנִּיתִי כְלִיתִי תִסְכְּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי: אוֹדְךָ עַל כִּי נִוְרָאוֹת נִפְלִיתִי נִפְלְאִים מַעֲשֵׂיךְ וְנִפְשִׁי יְדַעַת מְאֹד:
 לֹא נִכְחַד עֲצָמֵי מִמֶּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּסִתֵּר רַקְמָתִי בְּתַחְתִּיּוֹת אֶרֶץ: גְּלָמִי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל סִפְרֶךָ כָּלִם יִכְתְּבוּ יָמִים יִצְרוּ
 וְלֹא וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם: וְלִי מָה יִקְרוּ רַעִיךְ אֵל מָה עֲצָמוֹ רֵאשִׁיָּהֶם: אֶסְפְּרָם מִחוּל יִרְבוּן הַקִּיצִיתִי וְעוֹדֵי עִמְךָ:

ונזכור את הפיוט הנפלא של שלמה אבן גבירול שמן הסתם נכתב בהשראת פרק זה בתהלים

שָׁחַר אֲבַקְשֶׁךָ, צוּרִי וּמִשְׁגָּבִי / אֶעְרֹד לְפָנֶיךָ שְׁחָרִי וְגַם עֲרָבִי.
 לִפְנֵי גְדֻלַּתְךָ אֶעֱמֹד וְאֶבְחַל / כִּי עֵינֶךָ תִרְאֶה כָּל מַחְשְׁבוֹת לִבִּי.
 מָה זֶה אֲשֶׁר יוֹכֵל הַלֵּב וְהַלְשׁוֹן / לַעֲשׂוֹת וּמָה כֹּחַ רוּחִי בְּתוֹךְ קִרְבִּי?
 הִנֵּה לְךָ תִיטֵב זְמַרְתָּ אֲנוּשׁ עַל כֵּן / אוֹדְךָ בְּעוֹד תִּהְיֶה נִשְׁמַת אֱלוֹהִים בִּי!

שנה טובה ומבורכת

תהא שנת עין טובה להביט בפלאות העולם ופני איש לרעהו
מחלקי המים

²⁶ בחירה – בריחה.

²⁷ מה שאמרו חז"ל בארבע מילים: הכל צפוי והרשות נתונה" (אבות ג טו) והרמב"ם האריך בכך מאד בשמונה פרקים.

²⁸ ואנחנו רק נוסיף על דבריו מה שאמרנו בתחילת דברינו: מי הוא שיצר מזמור נפלא זה? שפתי מי ברור מללו גם כאשר הדברים לא כל כך ברורים? מי יצר מילים נפלאות אלה המלאות פליאה על העולם? מי הוא בעל הדעת שיודע שדעתו קצרה? האדם – מי שכתב פסוקים נפלאים אלה והם לנו נחמה מעטה על פטירתו של אליקים חיים שכה אהב את ספר תהלים.